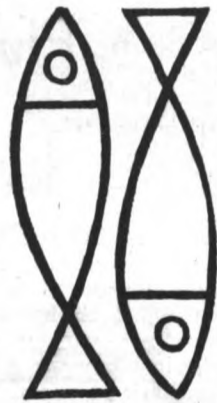

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw“

Niet uit de wet maar uit het geloof

Rom. 4 : 13—16

In het voorafgaande gedeelte heeft Paulus aangetoond, dat het heil wel uit de Joden is, maar niet tot de Joden beperkt. Gods liefde heeft zich uitgestrekt niet alleen naar het besneden volk der Joden, maar ook tot de onbesneden Heidenen. Zo is ook het Evangelie tot onze voorouders gekomen. Zo mogen ook wij behouden worden, door Gods genade alleen en door het geloof alleen. Wellicht zegt dit ook iets voor gedoopten en ongedoopten. Dat wij gedoopt zijn is een heerlijk voorrecht. Het is ons een zichtbaar Evangelie. Maar als gedoopten het Evangelie verwerpen gaan ze verloren. Daarentegen worden ongedoopten, tot wie de belofte ook uitgaat, behouden, als zij in de Here Jezus Christus geloven. Voor gedoopten en ongedoopten is er maar één weg der zaligheid: Het geloof in Christus, in wie Gods genade verschenen is aan alle mensen (Titus 2 : 11).

In vs 13 gaat Paulus aldus verder: „Want niet door de wet had Abraham of zijn zaad de belofte, dat hij een erfgenaam der wereld zou zijn, maar door gerechtigheid des geloofs“. Abraham ontving een verbazingwekkende belofte. Hij zou een eigen zoon krijgen en uitgroeien tot een volk, zó talrijk als de sterren aan de hemel en het zand aan de oever der zee. En in zijn zaad zouden alle geslachten der aarde gezegend worden. D.w.z. in Christus zouden alle volken gezegend worden. Daarom kan Paulus zeggen, dat Abraham de belofte had, dat hij en zijn nakomelingschap erfgenamen der wereld zouden zijn.

Op grond waarvan werd aan Abraham deze toezegging gedaan? Daarop luidt het antwoord: Niet op grond van de wet, maar op grond van rechtvaardigheid door het geloof. We moeten hier bij „de wet“ niet aan de wet van Sinaï in het bijzonder denken. Maar Paulus stelt hier tegenover elkaar wet en geloof, wetsgerechtigheid en geloofsgerechtigheid. Als hier sprake is van wet, dan moeten we denken aan wetsonderhouding en aan verdienste, die aan het onderhouden van een wet verbonden is. En aan loon, dat een wetsonderhouder naar recht ontvangt. Eer Abraham enig gebod had uitgevoerd kwam God met de belofte tot hem. De Joden hebben Abraham hemelhoog verheven, omdat hij een volmaakte onderhouder van de wet was, eer de wet op Sinaï was bekend gemaakt. Maar de Schrift doet dat niet. Zonder dat er bij Abraham enige verdienste is zegt de HERE tot hem: „Ik zal u tot een groot volk maken en u zegenen, en uw naam groot maken; en wees een zegen; en Ik zal zegenen die u zegenen, en vervloeken die u vloekt; en in u zullen alle geslachten des aardrijks gezegend worden“. (Gen. 12). Wel heeft de HERE opdrachten voor Abraham. Maar aan die opdrachten gaat de belofte vooraf. Eerst geeft de HERE zich aan Abraham: „Ik ben God de Almachtige“. Dan volgt er: „Wandel voor mijn aangezicht en wees oprecht“.

Het is dus wel duidelijk, dat de belofte Abraham toekwam, niet in de weg van wet en werken en verdienste en wettische rechtvaardigheid. Maar in de weg van geloofsgerechtigheid. Abraham geloofde God en dat werd hem tot gerechtigheid of rechtvaardigheid gerekend. Door dat geloof werd Abraham vader van Izaäk en via Izaäk van het volk des HEREN en zo een vader van alle

gelovigen. Hij verdiende dit alles niet, maar kreeg het uit genade. En wat hij uit genade kreeg, dat nam hij gelovig aan. Daarin stond hij in de rechte verhouding tot God en Zijn belofte. Want een belofte moet niet verdiend, maar geloofd worden. Ze mag geloofd worden.

De enige weg om de vervulling van Gods beloften te ontvangen is die van het geloof. Zo stond het niet alleen in dat bijzondere geval van Abraham. Maar zo staat het altijd en overal. Leven „uit de wet“ en leven „uit het geloof“ kunnen niet samengaan, maar sluiten elkander uit. Dat zegt de apostel in vs 14: „Want indien zij, die het van de wet verwachten, erfgenamen zijn, dan is het geloof zonder inhoud en de belofte zonder gevolg“. Wanneer tussen de belofte en haar vervulling de voorwaarde van wetsonderhouding wordt ingeschoven, dan vervalt de belofte onherroepelijk en met de belofte ook het geloof.

Wanneer hier van „wet“ sprake is, dan moeten we niet denken aan de vaderlijke onderwijzing, die de HERE aan zijn volk geeft. Dat is wel heel vaak de betekenis van het woord wet. Bijv. in Psalm 1, waar de man wordt zaliggesproken; „die lust heeft in des HEREN wet en die Zijn wet dag en nacht overdenkt“. Verder wordt met wet ook vaak bedoeld heel de Schrift, heel het Oude Testament. Soms ook alleen de vijf boeken van Mozes. Bijv. in de uitdrukking: „de Wet en de Profeten“. Hier bedoelt Paulus niets van dit alles. Maar hij denkt aan de manier, waarop de Farizeeën meenden behouden te moeten worden, Zij zagen weinig of niets van Gods genade. Zij hadden geen oog voor Gods onvoorwaardelijke beloften, die alleen maar geloof vragen. Zij meenden dat een mens zich door eigen werken, naar de eis der wet, in de rechte verhouding tot God moest stellen. Zo wilden zij erfgenamen worden van het koninkrijk Gods. Zij verwachtten het heil van de wetsonderhouding. Dat deden niet alleen de Farizeeën, maar dat doen alle godsdiensten, die het Evangelie van Jezus Christus niet kennen. Dat doen nog vele zgn. zwaar-godsdienstige mensen, die eerst dit of dat bij zichzelf willen constateren, eer ze Gods beloften zich durven toeëigenen.

Zulk een leven-uit-de-wet maakt het geloof ijdel en het zet de belofte aan kant. Wie het heil wil verdienen moet maar zien hoever hij het brengen kan. Maar hij verijdt de zekerheid des geloofs en maakt de belofte krachteloos. Als wij één zucht moeten slaken als voorwaarde voor ons behoud, dan zijn we voor eeuwig verloren. Uit de wet leven en erfgenaam worden van het koninkrijk Gods is ten enenmale onmogelijk.

Dat toont Paulus aan als hij schrijft in vs 15: „De wet immers bewerkt toorn, waar echter geen wet is, is ook geen overtreding“.

De wet bewerkt toorn. Paulus zal niet gedacht hebben aan het toornig verzet van de mens tegen Gods wet. Maar hij zal gedacht hebben aan de toorn Gods, die komt over alle overtreders van de wet. Hij gaat er van uit, dat niemand in staat is de wet te onderhouden. Als het van onze wetsonderhouding moet komen, dan blijven we onder de toorn van God. Dan verdienen we straf en komen we in het gericht, waarin we zullen vergaan.

Waar echter geen wet is, daar is ook geen overtreding. Daarmee wil Paulus niet zeggen,

UIT DE INHOUD:

<i>Niet uit de wet maar uit het geloof</i>	H. J. J.
<i>Pluriformiteit der kerk (III)</i>	C. V.
<i>Paus Pius XII †</i>	C. V.
<i>„Schriftgeleerden!“</i>	G. V.
<i>Naar de top der aarde (VII)</i>	P. G.
<i>Een orgel voor Kampen (slot)</i>	D. W. L. M.
<i>Korte verhandeling over het Heilig Avondmaal (slot)</i>	
<i>Een afzetting</i>	A. H. A.
<i>Persschouw</i>	
<i>Eerste verantwoording „Een ereschuld der liefde“</i>	
<i>Kerknieuws</i>	

dat voor de gelovigen geen regel des levens meer geldt. Maar hij wil zeggen: Waar het Evangelie regeert, daar heeft de wet met haar eisende en wrekende gerechtigheid afgedaan. Waar het Evangelie geloofd wordt, daar leeft de gelovige niet onder de dreiging der wet, maar onder de zon van Gods genade. Daar is geen overtreding, d.w.z. daar wordt de overtreding vergeven. Om des bloeds van Christus' wille.

In vs 16 trekt de apostel dan deze conclusie: „Daarom is het (alles) uit geloof, opdat het zou zijn naar genade, en dus de belofte zou gelden voor al het zaad, niet alleen voor wie uit de wet, maar ook voor wie uit het geloof van Abraham zijn, die de vader van ons allen is“.

Letterlijk staat er, kort en krachtig: „Daarom: uit geloof, opdat het zij: naar genade!“ De weg waarlangs we Gods beloften deelachtig worden is niet die van wet en verdienste en loon. Wie het in die weg zoeken blijven onder de toorn van God. Want die in het vlees zijn kunnen Gode niet behagen. Wie uit de wet leven blijven bevangen door de altijd weer opduikende angst of ze nu wel het uiterste gedaan hebben. Tot rust komen ze nooit. Het is als met een patiënt, die van een dokter hoort dat hij wel genezing zou kunnen vinden als hij een reis kon maken naar Amerika. Terwijl de zieke er zo ernstig aan toe is, dat hij totaal niet mag vervoerd worden!

Heel anders wordt het als we van Gods genade leven. Gods genade, dat is Gods vergevende liefde, begint niet te eisen, maar te geven. Niet te dreigen, maar te beloven. We mogen tot de wateren komen zonder prijs en zonder geld, en verzadigd worden om niet.

Zo is de belofte vast, geldig, voor alle nakomelingen van Abraham. Niet alleen voor die uit de wet zijn. D.w.z. die besneden zijn en tot het Joodse volk behoren. Natuurlijk geldt de belofte alleen voor hen, als ze geloven. Maar deze belofte is ook voor de Heidenen, die tot het geloof komen. Want Abraham is een vader van ons allen, Joden en Heidenen, die hebben leren leven uit het geloof, naar de regel van Gods genade.

H. J. JAGER.

Pluriformiteit der kerk

III

Bijbelse gegevens (2)

In ons vorige artikel spraken we over het wonder, dat zo ver van elkaar af en tegenóver elkaar staande mensen als joden en heidenen, slaven en vrijen, toch in de gemeente van Christus één zijn geworden. En dat ze daar juist als zodanig meewerken om de pluriformiteit van de kerk te verhogen, die pluriformiteit namelijk, waarin zich weerspiegelt de veelkleurige wijsheid Gods.

Maar er moet in dit verband op nog meer worden gewezen.

Ik denk aan de onderscheiding — soms werd ze een tegenstelling — onder de leden der kerk waarover Paulus o.a. in Rom. 14 spreekt.

Paulus heeft het daarin namelijk over de **sterken** en de **zwakken**.

Wat bedoelt hij daarmee?

Wel, er was in de kerk van Rome, en uiteraard ook in andere plaatsen, onder de gelovigen naast andere variaties en verschillen ook tweërlei nuance, richting, stroming ten aanzien van wat men zou kunnen noemen „het christelijk leven”.

Enerzijds waren er namelijk kerkleden welke tenvolle „de christelijke vrijheid” wilden beleven.

Ze hadden het verstaan, dat Christus hen vrijgemaakt had van de wet der dienstbaarheid en dat al het geschapene als zodanig rein is en in geloof en onder dankzegging met vreugde kan worden genoten. Daarom aten ze „alles”. Ook vlees. Ze verstonden het, dat na Christus' opstanding niet meer over reine en onreine dieren kon gesproken worden. En daarom was varkensvlees hun even lief als rundvlees. En al was praktisch alle vlees dat men bij slagers kopen kon offervlees, omdat het afkomstig was van beesten, die eerst aan de afgoden geofferd waren, ze trokken zich daar geen zier van aan. Ze wisten het immers, dat afgoden **niets** zijn in de wereld.

En deze christelijke vrijheid beleefden ze voorts ook ten aanzien van het vieren van bepaalde dagen. Voor hen waren namelijk alle dagen gelijk. Alle dagen waren „zondagen”. Zeker op de eerste dag der week, de „dag des Heren” gingen ze naar de samenkomsten der gemeente. En ze doorleefden die dag zó, dat die geheel en al dienstbaar werd aan die gemeenschapsoefening van God met zijn volk zoals deze op die samenkomsten werd geschonken. Maar van andere, aparte, bijzondere, hele of halve heilige dagen moesten ze niets hebben. „Christelijke” of „tweede” feestdagen hielden ze er niet op na!

Maar naast, of liever — want zo was het dikwijls — tegenóver deze vrijen waren er in de gemeente andere gelovigen. Vermoedelijk van joodse afkomst of in ieder geval door joodse theologie beïnvloed. Deze broeders konden zich beslist niet met het standpunt van die „vrijen” verenigen. Ze aten b.v. per se geen vlees. Dat was onrein. Ze gebruikten alleen plantaardig voedsel. We zouden tegenwoordig zeggen: ze waren vegetariërs. En bovendien hielden ze behalve de dag des Heren ook nog andere dagen als bijzondere, heilige, godsdienstige dagen in ere.

Deze lieden waren wat men tegenwoordig zou noemen een beetje ascetisch, een tikje wettisch. Men zou ze onder ons misschien wel wat piëtistisch noemen.

* * *

Zo was het in de eerste christelijke kerk, in ieder geval in de gemeente van Rome.

En wie ook maar een klein beetje in de kerkgeschiedenis heeft rondgeneusd is er van op de hoogte hoe vaak dit onderscheid in „vroomheid” — een onderscheid, dat in de levenspraktijk tot openbaring komt en daarom duidelijk zichtbaar is — een rol en dan een fatale rol heeft gespeeld in het leven der kerk.

Dit verschil in levenspraktijk werd namelijk telkens weer tot een tegenstelling gemaakt.

Of de éne, of de andere groep, of ook wel beide, verklaarden dat ze de enig legitieme, de enig toelaatbare opvatting huldigden en in praktijk brachten. In de naam Gods ging

men elkaar daarom steeds weer hevig te lijf.

Hoe ontzaglijk veel en bitter is er niet gestreden over de zondagsviering; over de „feestdagen”; over het eten of niet-eten van dit of dat; over kleding en allerlei andere dingen uit het dagelijks leven te midden van de wereld. Kerkscheuring is er meermalen het gevolg van geweest. En in ieder geval hevige strijd, spanning, en twist, die alléén maar schade opleverde.

De mensen, die de vrijheid in Christus voluit wilden beleven noemden hun anders gezinde broeders dikwijls bekrompen, benepen, wettisch. Mensen die niet met hun tijd megingen. Maar de vrijen werden op hun beurt door de mannen van de andere richting voor lichten, wereldsgezinden, oppervlakkigen gescholden. Ze waren in hun oog lieden bij wie er „alles mee door kon”.

En zo kwam heel vaak een stroom van misère de kerk in. En werd haar kracht verzwakt, haar licht verduisterd.

* * *

Het is nu van het allerhoogste belang nauwkeurig acht te geven op wat Paulus, en dat is tegelijk de Heilige Geest, over dat verschil in vroomheidsbeleving, dat onderscheid in levenspraktijk heeft te zeggen.

Paulus richt zich in zijn schrijven over deze zaak tot **beide** groepen.

Eerst tot de sterken.

Paulus zegt voor alles zonder omwegen dat hij het standpunt der sterken deelt.

Nee, nee: hij rekent zich niet tot de groep, de richting, de partij der sterken. Hij staat radicaal tegenover iedere „secte en ketterij”. Hij laat zich bij geen enkele partij indelen. Nee, hij is alleen van oordeel dat de geloofsvisie op de christelijke vrijheid zoals deze bij die sterken leeft en door hen in praktijk wordt gebracht de juiste is. Hij is ook van oordeel dat men „alles” eten mag. En dat alle dagen „gelijk” zijn.

En wat zegt hij nu tegen die sterken?

Sterken, zo roept Paulus bijna uit, neemt uw zwakke broeders aan. Stoot ze om Christus' wil niet van u af. Gaat niet boven hen staan en ziet niet op hen neer. Nee, haalt ze naar U toe. Maar doe dat dan goed. Haalt ze naar u toe en neemt ze aan **net zoals ze zijn**. Tot geen prijs moet ge ze naar u toehalen om met hen te gaan disputeren, of te proberen hen tot uw eigen standpunt over te halen. Zet ze niet onder de zware druk van het: „Jullie bent toch maar benepen mensjes; jullie hebt toch maar bitter weinig inzicht in de geestelijke dingen; als 't goed met jullie worden zal moet je net worden zoals wij!”

Ja, dat zegt Paulus in eerster instantie tegen die „sterken”.

Maar de „zwakken” krijgen ook een beurt.

Broeders, zo zegt Paulus tegen die „zwakken”, denkt er om, dat jullie de broeders die alles eten en geen extra-dagen houden niet veroordeelt. Zegt niet: die lui leven er maar op los. Wat een lichtzinnige en wereldgezinde lieden zijn dat toch.

Nee, zeg zo iets nooit! Want dan vergrijpt ge u aan God zelf. God heeft immers die anderen óók naar zich toe gehaald. En zouden jullie nu gaan oordelen over eens andermans eigendom, over de slaven van een ander? Zouden jullie durven oordelen over Góds eigendom, over Góds slaven? Want ook die „sterken” zijn het eigendom des Heeren. Al leven die anderen in bepaalde opzichten ook geheel anders dan jullie, al beschouwen jullie dat wat zij doen voor je zelf ook als zonde, al menen jullie zelfs dat ze vallen — blijft van hen af! Want jullie zijn niet héér over hen. Dat is Jezus Christus. En Hij alleen! Laat hen maar aan Christus over. Die zal ook wel zorgen dat die „lichtzinnige” broeders staande blijven in het geloof. Daar is Hij machtig genoeg voor. En daarvoor heeft Hij zeker niet nodig dat die broeders precies zo gaan leven als jullie.

En nadat Paulus zo aan sterken en zwakken een eigen boodschap heeft gegeven, zet hij ze vervolgens allen naast elkaar. Of liever: hij zet ze allen vóór God en zegt dan in Diens Naam:

Alles-eters, en niet-alles-eters; feestdagenhouders en feestdagen-afschaffers wandelt allen met den Here, leeft alléén voor Hem. En dat doende moet **gij in deze dingen hande-**

Redactieleden:

Dr. J. BOSCH, P. GROEN, Prof. Dr.
H. J. JAGER, Prof. C. VEENHOF

Adres van Redactie:

H. J. Jager, Jan v. Arkelstr. 7, Kampen

Medewerkers:

Ds. D. van Dijk, Groningen
Drs W. K. van Dijk, Groningen
P. A. Hekstra, Rotterdam
Dr. D. Holwerda, Groningen
Ds. P. K. Keizer, Groningen
Drs J. F. J. Lamet, Eindhoven
Ds. J. Meester, Amsterdam-Z.
Mr. Dr. Meulink, Enschede
D. W. L. Milo, Nunspeet
Prof. Dr. K. J. Popma, Utrecht
Drs G. Puchinger, Utrecht
Drs H. R. Rookmaaker, Leiden
Ir. J. Stellingwerff, Eindhoven
Ds. B. Telder, Breda
Ds. G. Visee, Kampen
Ds. C. Vonk, Schiedam
Ds. D. K. Wielenga JDzn, Rotterdam
Prof. Mr. H. D. van Wijk, Amstelveen

Secretariaat Geref. Persvereniging

„Opbouw”:

H. Albracht, Prof. Wentlaan 50, Utrecht

Penningmeester van de Geref. Persvereniging:

Drs J. F. J. Lamet Antilopelaan 2,
Geldrop, post Eindhoven

len naar eigen hartelijke oprechte overtuiging. God heeft u immers allen aangenomen. En nu zijt ge allen Gods eigendom. Gij zijt allen van Hem ook zoals ge ten aanzien van dat eten en die dagen leeft en denkt. Wie aan een bepaalde dag hecht, die moet dat doen om 's Heren wil en die dus vieren tot zijn eer. Maar wie die dagen niet houdt, maar ze als bijzondere dagen afgeschafte heeft, moet dat ook alleen doen om zo des te meer de Here te eren. En wie alles eten moeten dat eveneens doen om 's Heren wil — dankt hij God niet voor zijn spijzen? Maar wie het een en ander niet eet moet dat óók doen om 's Heren wil. Dankt ook hij God niet?

Kortom: het is zo, het moet ten minste zo zijn, dat niemand voor zichzelf leeft, ook niet in het wel of niet eten, of in het al of niet houden van bepaalde dagen: Ja, dat moet men in deze dingen wel heel goed vast houden en in praktijk brengen: niemand leeft voor zichzelf en niemand sterft voor zichzelf. Hetzij dat wij leven, hetzij dat wij sterven — wij zijn altijd en in alles van de Here.

Dit is de kern van Paulus' boodschap aan sterken en zwakken beide: Gij zijt allen van Jezus Christus. Gij zijt in leven en sterven zijn eigendom. Jezus Christus is de dood ingegaan en ook weer tot het leven weergekeerd om u allen voor altijd, ja, voor eeuwig tot zijn eigendom te maken. En zoudt ge nu uw broeders oordelen? Of nog erger: uw broeder minachten voor wie Christus gestorven is? Vergrijpt u niet aan de rechten van Christus, aan de rechten van God! Want allen, zwakken en sterken, allen moeten wij voor onszelf rekenschap afleggen en dat niet voor de mensen maar voor God!

* * *

Als je dat alles hebt gehoord denk je bij je zelf: nu is Paulus klaar. Nu heeft hij alles gezegd wat hij moest en kon zeggen. Hij heeft immers het hart van de zaak getoond. Het komt aan op het ware geloof in onze Heer Jezus Christus en het alleen maar leven uit Hem, naar zijn wil en tot zijn eer. Wat de mensen dan verder doen is van minder betekenis. Daarin mag en moet vrijheid zijn!

Maar zie, als Paulus het bovengenoemde heeft geschreven is hij nog **niet** klaar.

Hij kent zijn pappenheimers! Hij kent vooral de gevaren waarin de sterken verkeren in hun omgang met de zwakken. Hij weet hoe gemakkelijk die sterken in hun verkeer met de zwakken in geestelijke hoogmoed en laetdunkendheid vervallen. En daarom krijgen die sterken nog een extra-boodschap van hem.

Sterken, zo zegt Paulus, past op! Past er voor op dat ge de zwakken geen aanstoot geeft. Dat wil zeggen: past op, dat ge hun geen steen voor de voeten werpt zodat ze struikelen. Ja zeker, ik ben het geheel met u eens, ik weet evenals gij — en ik weet dat in de Here Jezus Christus — dat niets van wat God geschapen heeft, ook geen enkel voedsel, onrein is. Maar er zijn nu eenmaal broeders,

die dat niet zien. Die oprecht menen, dat men zich als gelovige van bepaalde spijzen moet onthouden en nog een paar extra „zondagen” moet vieren.

En nu bestaat het gevaar dat ge die zwakke broeder er toe brengt tegen zijn geweten in te handelen. Als ze zien, dat gij zo maar alles eet en die extra-dagen niet houdt, dan is er namelijk de mogelijkheid, dat ze u daarin gaan nadoen. En dat tegen hun geweten in. Dus zo, dat ze er innerlijk niet rustig op zijn, of het wel mag!

Zie, als ge nu naar uw eigen inzichten leeft en het gevolg daarvan is, dat een broeder u op deze wijze navolgt, dan handelt ge niet naar het gebod der liefde. Als ge zo naar uw eigen overtuiging in dezen handelt richt ge daardoor een broeder te gronde voor wie Christus gestorven is! En dat is een zeer ernstig ding.

Nee, dit moet ge niet doen! Laat toch van het goede en rijke, dat ge als kind van God bezit — ook in die schone christelijke vrijheid — toch geen kwaad worden gezegd! Bijvoorbeeld doordat in de gemeente twist en tweedracht gaan tieren. Als er gevaar is, dat ge de zwakken tot zonde brengt door uw eten van vlees en zo, laat dat dan veel liever na! Het koninkrijk Gods bestaat toch immers niet in eten en drinken. Welneen, dat bestaat uit oneindig rijker schatten. Dat koninkrijk is immers **rechtvaardigheid**, dat wil zeggen dat het tussen God en ons volkomen in orde is; en **vrede**, dat wil zeggen, dat ons leven weer bloeien kan in Gods gunst; en **blijdschap** die niemand of niets ons roven kan.

Laten we inplaats van dat leven naar eigen zin allemaal jagen naar dat wat dienstbaar is aan de vrede en de onderlinge opbouw. Breek toch alstublieft om wat eten het werk Gods niet af! Ja zeker, ge hebt gelijk, alles is wel rein. Maar het alles-eten zó, dat ge daardoor voor de zwakken een strik wordt — dat is verkeerd! Het is veel en veel beter geen stukje vlees te eten en geen slokje wijn te drinken dan door uw eten en drinken een broeder ten val te brengen.

Nee van uw overtuiging behoeft ge geen afstand te doen. Dat moogt ge zelfs niet. Houdt die maar goed vast voor 't aangezicht des Heren. Maar u hoeft er niet mee te koop te lopen door die koud en consequent in de praktijk toe te passen. Zalig is de man, die zich niets hoeft te verwijten bij het vasthouden aan dat wat in Gods oog goed is.

Zo worstelt Paulus om de ware christelijke

gemeenschap tussen sterken en zwakken tot stand te brengen!

Maar hij denkt er niet aan het verschil tussen die twee categorieën van christenen op te heffen.

Die zwakken en sterken waren er in de gemeente en ze zullen er blijven! Ook die moeten meewerken aan de openbaring van de ware pluriformiteit der kerk. Juist door hun aanwezig-zijn in de gemeente en door de christelijke omgang van die beide groepen met elkaar, kan en mag de kerk weer iets openbaren van de veelkleurige wijsheid en genade van God.

C. V.

PAUS PIUS XII †

De Paus is overleden.

Na een „regering” van negentien jaar, zeven maanden en zes dagen is hij de weg opgegaan van alle vlees.

Paus Pius XII was een man van uitzonderlijk groot formaat. Een diplomaat van ongewone begaafdheid. Een regeerder van grote wijsheid en kracht. Een strijder voor vrede en recht. Een man die zichzelf niet zocht maar zich aan zijn roeping gaf met de volledige inzet van zijn vele gaven. Hij vocht ononderbroken voor een rechtvaardige vrede tussen de volken.

Maar deze Paus is het ook geweest, die de afgoderij met Maria tot ongekende hoogte heeft opgevoerd. Van hem is het dogma van Maria's hemelopneming-met-ziel-en-lichaam. Toen de Paus onfeilbaar werd verklaard heeft de roomse kerk in hem de man vergoddelijkt. Toen Maria's hemelvaart werd geproclameerd geschiedde dat in Maria met de vrouw. Zo iets is een van de ergste dingen welke een kerk kan doen.

En nu is de Paus gestorven. Zijn hof — het grootste der wereld, het omvat elf duizend personen — rouwt. Geen vorst is met zoveel pracht en praal omgeven als de Paus. Geen keizer heeft ooit een begrafenis ontvangen welke in indrukwekkende luister bij die van de Paus halen kan.

Wij eren de Paus als een nobel mens, als een strijder tegen onrecht, geweld, politieke misdaad, als een man met een bewogen hart voor alle ellendigen. Maar tegen zijn dogma, zijn macht in de kerk en tegen de praal welke hem omringde en omringt zeggen we om Gods wil: neen.

C. V.

„Schriftgeleerden!”

Na vijftien jaren is het zo ver. Dan heeft Nehemia de muren van Jeruzalem weer opgebouwd en orde op zaken gesteld in het burgerlijke leven. Dan ligt er weer een goed politiek fundament onder het kerkewerk. Want dat heeft de kerk nodig: een politiek fundament, wat de apostel noemt „een gerust en stil leven” voor haar arbeid. Daar moeten we om bidden, daar mogen we vandaag God wel voor danken. En dan lezen we hoe Esra en zijn mannen werkten onder de teruggekeerde ballingen in de stad Gods in Nehemia 8. Die wedergekeerden waren door en door onkundig in de Schriften, vreemd aan de rechte kennis des HEEREN. Het geloofsleven moest a.h.w. van de grond af aan weer worden opgebouwd. En daaraan is men in de dagen van Nehemia begonnen: Op de eerste dag van de zevende maand van het jaar 444 — dat was in deze tijd van het jaar, zo eind september — werd al het volk samengeroepen op het grote Waterpoortplein in Jeruzalem. Dat was aan de Oostkant van de stad. Die daar op de stadsmuur naar het Oosten keek zag daar het dal van de Kidron en even verder de hellingen van de Olijfberg. Historische plaatsen: over die Kidron was David gevluht voor Absalom. Dáár in de Olijvenhof zou vijf eeuwen later de Messias zijn strijd strijden; van de Olijfberg opvaren naar de hemel, geworden een Heer der heren, een Koning der koningen. Voor de Waterpoort was een groot houten platform opgebouwd. Wanneer het plein zo 's morgens om een uur of zes is volgestroomd en het volk naar oosterse wijze op de hurken gezeten is, schrijdt

een processie het plein over. Esra, de Schriftgeleerde gaat voorop. Andere mannen, Levieten, evenals hij thuis in de Schriften, volgen hem. Ze dragen heilige rollen voor zich uit. Esra beklimt het podium. Zes levieten nemen plaats aan zijn rechter-, zeven aan zijn linkerhand. Bijna net als bij ons in de kerkdienst. Daar zit de kerkeraad links en rechts van de predikant. Om het maar goed duidelijk te maken dat deze niet op eigen gezag maar als van God en de gemeente geroepen optreedt. Het is op dat plein doodstil geworden. Het grote ogenblik is gekomen. Esra heft de rol van de wet omhoog en opent haar voor het gehele volk. En als geëlectriseerd staat dat hele volk, mannen, vrouwen en kinderen, op. Esra looft de HEERE, de grote God. En al het volk antwoordt met Amen, Amen! Dan begint het — de lezing der Wet. U moet dat woord „wet” vooral niet misverstaan. Wij denken bij de wet aan zo iets als een keihard reglement. We herinneren ons de donders en bliksems van Sinaï. Maar vergeet het geen ogenblik: dat ratelen van de donder en dat schieten der bliksemschichten zijn als de honderd-en-een kanonschoten die weerklinken bij het huwelijk van een prinses met haar koning: ze spreken van de Majesteit van zijn huis. Dat was Sinaï: daar heeft God zijn volk getrouwd. En dan geeft Hij zijn wet, de thorah, de onderwijzing. Dan spreekt Hij tot zijn bruid: Zult ge nu nooit meer andere goden voor mijn aangezicht hebben? Mij dienen naar de regel van Mijn huis? Eerbied hebben voor mijn Naam, mijn Woord? Mijn dag, de feestdag, de dag van dit verbond

houden? Zó leest Esra de „wet”. En wanneer dan Esra een gedeelte uit Gods Woord heeft gelezen verspreiden zich een aantal andere Schriftgeleerden over het plein. Daar vormen zich kleine groepen. En voor elk van die kleinere groepen leest zo'n leviet het nog eens weer. Maar dan — anders dan het de Statenvertaling of de Nieuwe Vertaling geven, Noordzij in de Korte Verklaring heeft het goed — „in vertaling”. Esra had het gelezen in het oude klassieke Hebreeuws. Maar dat verstond het volk niet zo precies meer. Ze gingen in die tijd hoe langer hoe meer aramees spreken, de taal, die ook onze Here Jezus en zijn apostelen gesproken hebben. Welnu, wat Esra op het platform gelezen had, dat werd door de levieten vertaald. Om het Woord Gods dichterbij de gemeente te brengen. En dan drongen die Schriftgeleerden in de taal van het volk het Woord Gods bij de mensen aan, hen „bewegende tot het geloof”, tot gehoorzaamheid.

Het is de moeite waard daarbij stil te staan. Want hier begint door te breken wat in het Nieuwe Verbond regel is. In het Oude Verbond staan tempel, altaar, offer en priester in het middelpunt. Maar in het Nieuwe — het is begonnen na de hemelvaart bij de uitstorting van de H. Geest — is het de prediking. „Gaaf dan heen, predikt het Evangelie!”, zo zegt Christus tot zijn apostelen. Paulus schrijft aan Timotheus: „Predik het Wóórd!” Door die prediking vergadert de verhoogde Christus de kerk. Door die verkondiging overtoert Hij de wereld. Door haar werpt Hij vuur op de aarde. Door het heilig evangelie komt het Koninkrijk Gods. Welnu: dat begon zich aan te kondigen in de dagen van Esra en Nehemia. De Schrift komt op de voorgrond. Het geschreven woord Gods. Naast de tempel komt de synagoge, de Sjoel, het leerhuis. Naast de priester en schriftgeleerde, de leraar, de prediker. In de plaats van de dienst-der-offeranden de dienst des Wóórd. De Here Jezus zegt: „Zie, Ik zend tot u profeten en wijzen en Schriftgeleerden”.

En aan dat werk van de Here Jezus Christus moet de school dienstbaar zijn.

Eerst door de studenten te bekwamen de Schrift te lezen in de talen, waarin het de Heilige Geest belijft heeft het Woord Gods ons te geven: het hebreeuws en aramees en het grieks. De dienaren des Woords moeten bijbelvertalers kunnen zijn. Wat God ons gezegd heeft in het hebreeuws, het aramees, het grieks moeten zij aan de gemeente kunnen voorlezen en zeggen in springlevend nederlands, in de taal die de gemeente verstaat. Ge begrijpt wat een belangrijk werk onze lectoren Lettinga en Buwalda te doen hebben. Op dat fundament komt de uitlegging van de Schrift, daar moeten de hoogleraren Schilder en Jager op voortbouwen. Moeten de eersten de studenten leren lezen wat er stáát, de laatsten moeten de studenten leren verstaan wat ze lezen. Zo komen de studenten tot de kennis van de leer der Schriften, de leer van Christus. En hier begint het werk van de hoogleraar in de dogmatiek, prof. Doekes. Die moet met de studenten bezig zijn over de vraag hoe de kerk in de loop der eeuwen die leer van Christus als een kostbaar kleinood heeft bewaard, verdedigd, gehandhaafd, vastgelegd in haar dogma, haar belijdenis. Hier assisteert dr Mulder. Hij onderwijst aan onze studenten dat latijn, waarin de oude „kerkvaders” hun werken geschreven hebben. En prof. Doekes moet daarbij ook aan de studenten de ogen openen voor de gevaren, welke die leer van Christus, de volkomen leer der zaligheid, vandaag bedreigen. Opdat ze straks mogen staan als trouwe wachters op de muren van de stad Gods. En dan moet — dat is Veenhofs werk — aan de a.s. dienaren geleerd hoe zij nu dat Woord, die leer van Christus, die volkomen leer der zaligheid, de Schriften moeten prediken, onderwijzen, tot de harten der gemeente brengen, de ouden en de jongen. Hoe dat 's zondags moet toegaan bij de bediening des Woords en der sacramenten, de dienst der gebeden. Het Woord moet gepredikt. Maar de vraag is ook: Hoe moet het Woord worden bediend? Ook op die vraag moeten ten diepste de Schriften het antwoord geven. Hoe predikten de profeten, de Here Jezus Christus, de apostelen?

En dan voorts: de kerk moet ook geregeerd naar het Woord Gods. Ook voor het kerkrecht is de Schrift de eerste en ten diepste de enige bron der kennis. Maar daarbij en daarnaast is het ook zo belangrijk te weten: hoe, waar, wanneer heeft de kerk in haar historie het

Woord bewaard, is zij trouw geweest, of ook ontrouw en afgeweken van de rechte paden van Gods Woord? Daar hebt ge de taak van wijlen professor Deddens en van de nieuwe hoogleraar.

Daarvoor is de Hogeschool. Voor de Schrift! Niet voor de beoefening van een abstracte wetenschappelijke theologie als doel in zichzelf. Niet om in een nek-aan-nek-race de coryphaeën der theologie bij te houden. O, als God dat gééft...!? Mannen die ook in de wetenschappelijke theologie met theologische wapenen mannen als Barth en Thurneysen en Cullmann kunnen weerstaan... Maar: wat zijn er theologen die niet eens de Schrift geloven. Holwerda was eens op een oriëntalistencongres, waar tientallen van de uitstekendste geleerden samen waren. Knappe mannen. Maar... de meesten baden niet eens bij de maaltijden. En op de vraag of ze de Schriften geloofden gaven ze met een schouderophalen antwoord.

Ik hoop, broeders en zusters dat het u duidelijk geworden is: de kerk heeft Schriftgeleerden nodig. En omdat de kerk die nodig heeft moeten ze er zijn aan de Hogeschool: Schriftgeleerden!

Niet van het soort dat de Here Jezus voor de voeten liep en Hem achtervolgde tot in de dood. Maar Schriftgeleerden, zoals Esra er een was: „geleerd in de geboden en voorschriften des HEEREN voor Israël”. Mannen als Saulus van Tarsen, de apostel des Heren, die van stad tot stad, de Schriften des Ouden Verbonds dóórwandelend de Joden betuigde dat Jezus was de Christus. Als die geleerde Jood uit Alexandrië, Apollos, „machtig in de Schriften”. Een man, die bij al zijn geleerdheid toch niet zichzelf te goed vond om zich door een paar eenvoudige liederen als Aquila en Priscilla de weg des HEEREN nauwkeuriger te laten uitleggen.

Zulke mannen worden niet geboren.

Zó worden ze niet „in de wieg gelegd”.

Toen iemand dat eens zei tegen de oude Sikkal, dat hij voor schoolmeester in de wieg gelegd was, zei deze: „Niks, mijnheer, u bent in de wieg gelegd om te zuigen”.

Ze worden niet geboren.
Daarvoor moeten ze worden wedergeboren.
Ze moeten worden gegeven.
En dan — vlijtig aan de studie.
Want al is iemand door Gods genade vóór de waarheid geworden, daarom is hij er nog niet achter.

Dat eist doorgaande studie.
In de eerste en in de laatste plaats Schriftstudie.

Voortdurend onderzoek van Gods Woord.
In die weg geeft God wat we behoeven.
Zo heeft het de Here Jezus Christus beloofd: „Zie, Ik zend tot u profeten en wijzen en Schriftgeleerden”.

Op die belofte mogen we voor school en kerk pleiten. En moet ik in deze kring nog zeggen, dat Gods beloften vast zijn? Daar ging het toch om in de kerkstrijd? Daar mogen we toch door genade op rekenen? Op de Heilige Geest. Op Hem vooral. Want nog altijd is het waar:

Gods verborgenheden vinden niet „Jan en alleman”, maar: zielen daar zijn vrees in woont.
’t Heilgeheim wordt niet aan iedereen zonder onderscheid, maar aan zijn vrienden,
dát is nu uitverkiezing!
naar zijn vreeverbond getoond.

Moge deze dertiende Schooldag daartoe dienen, dat de Heilige Geest op het voortdurend gebed van Gods volk krachtig werke onder hoogleraren en studenten, onder de dienaren des Woords, opdat alom in de gemeenten het levende Woord van de levende God gepredikt worde. Opdat de harten der gelovigen niet vermoeid worden door de dwaasheden van een Schriftgeleerdheid, die wel geleerd, maar niet uit de Schrift is; opdat ze geen stenen voor brood krijgen, maar opdat als een stem veler wateren de grote werken Gods predike en opdat van Axel tot Roodeschool en van Maastricht tot Den Helder en op de zendingenvelden in enigheid des waren geloofs vergaderd worde Gods heilige algemene christelijke kerk!

G. VISEE.

kels waren reeds lang bekend in Zweden, voordat men ten onzent er aan begon.

Om tot Stockholm als stad terug te keren, de meeste van de oude gebouwen, die Stockholm rijk is, vindt men in de oude stad, het oorspronkelijke Stockholm, dat in 1251 voor het eerst als stad genoemd werd en toen naar de feitelijke situatie de naam droeg van „stad tussen de bruggen”. Deze oude stad is namelijk op een eiland gebouwd. Op een apart eiland, dat door een kanaal van het hoofdeiland is gescheiden, ligt de in de 13e eeuw gebouwde Ridderholmskirke, waarin zich de graven van de Zweedse koningen en koninginnen bevinden. De Rijksbank en het Rijksdaggebouw liggen op een ander eiland, dat eveneens door een kanaal van het hoofdeiland is gescheiden.

De oudste kerk van Stockholm is de „Storkyrkan”, eveneens uit de 13e eeuw daterende. In deze kerk worden de Zweedse koningen gekroond. Dicht bij deze Storkyrkan ligt het Koninklijk Paleis, midden in de stad, op een kleine verhoging. Het is altijd een interessant schouwspel om de wisseling van de wacht onder begeleiding van de muziekkapel op de binnenplaats van het paleis, die voor het publiek toegankelijk is, mee te maken. Onder aan de voet van dit koninklijk slot leggen de vissers, midden in de stad, hun netten uit. In al zijn typische eenvoud en natuurlijke rust vormt zulk een tafereeltje, dat men dagelijks kan waarnemen, een bewijs van de eenvoudige verhouding tussen volk en vorstenhuis. Beide zijn, evenals ten onzent, doch op eigen wijze, niet door een grote afstand van elkander gescheiden.

Voor mijn besef gaat men daarbij een enkele maal wel eens te ver in Zweden. Zo constateerde ik enige jaren geleden, toen de vorige, stokoude koning Gustav nog in leven en aan de regering was, dat de Zweedse z.g. asfalters, die het land helaas ook kent, zich niet ontzag om de persoon van de koning zelfs in grote schreeuwende koppen op de reclamebladen, die de headlines van het nieuws bevatten, in verband met een bepaald schandaal te bespreken. Dat zo iets mogelijk is, toont aan, dat naar onze smaak publiek het vereiste respect voor de drager van de kroon onvoldoende wordt gehandhaafd. En dat begrijp ik feitelijk niet van dit op conventie zo zeer gestelde volk. Een ander typisch staaltje van een voor mijn gevoel niet passend gebruik van de persoon van de koning, hoewel van heel onschuldige aard, trof mij op deze reis, toen ik in een goudsmidswinkel een reclameschild zag staan, waarin aandacht gevraagd werd voor een bepaald horloge van Zweeds fabrikaat. Op deze reclameplaat kwam een foto van de nu regerende koning Gustav Adolf voor, waarbij deze een blik werpt op zijn armbandhorloge. Onder de foto stond als tekst: „Punktlight är Kungens arthighet”. Nauwkeurigheid is een eigenschap van de koning. De slagzin is goed gevonden, maar ik kan me toch moeilijk indenken, dat wij het zouden kunnen waarderen, laat staan, dat het zelfs toegestaan zou zijn, wanneer b.v. de een of andere fabrikant van damestassen in zijn reclame een foto van Koningin Juliana zou verwerken met een tas aan de arm. 's Lands wijs 's lands eer.

Stockholm maakt als stad ook een bepaald ruime, wijdse indruk. Daartoe draagt in niet geringe mate bij de havenkade, de Skeppsbron, met de ruime, brede waterweg, die toegang geeft tot de Zweedse Scheren, de „Skärgården” (spreek uit: sjeergoorden) en via deze tot de open zee. Langs de kade ziet men ook de lijnboten liggen, die de verbinding met andere Europese havens onderhouden, waaronder ook de weekboot van Wm. H. Müller & Co en voorts ook de grote passagiersschepen van de Zweedse en Finse rederijen, die de verbinding met Finland in lijndienst uitvoeren, met de passagiersboten, die naar andere havens aan de Zweedse kust varen. Wat die „Skärgården” betreft, gaat het hier om niet minder dan 24.000 eilandjes, waarop de Stockholmers hun buitenhuisjes hebben en waarheen in de zomermaanden tegen het weekeinde een ware uittocht plaats heeft. Er zijn eilandjes bij, die onder defensiebepalingen liggen, zodat men een bepaalde verblijfsvergunning ervoor nodig heeft, die als regel alleen aan personen van Zweedse nationaliteit wordt verleend.

Wij kwamen ditmaal tegen het weekeinde te Stockholm aan en namen onze intrek in

Naar de top der aarde

(VII)

Wanneer men, komende met de trein uit het Zuiden, de buitenwijken van de voorsteden van Stockholm nadert, ziet men terstond aan de fraaie, grote flatgebouwencomplexen, dat men een der, aan producten van moderne architectuur rijke, steden der wereld binnenkomt. Hoe dichter men het station nadert, terwijl het beeld der stad zich aan het oog ontrolt, des te rijker en gevarieerder wordt het beeld. Stockholm, dat door brede waterwegen doorkruist wordt en omringd is, is ongetwijfeld de fraaiste stad van Zweden. Op een rotsachtige bodem, in een bosrijke, heuvelachtige omgeving opgetrokken, boeit deze stad zowel door de bouwwerken van oude en moderne architectuur als door het natuurschoon van de beboste heuvels aan de randen. Wat de moderne bouwwerken betreft moet in de eerste plaats genoemd worden het prachtige stadhuis, vorstelijk aan het water gelegen. Dit pronkstuk van architectuur uit het Noorden is, zowel in zijn gehele conceptie, als in de onderdelen daarvan, van een grootse stijl. Imponerend is vooral de z.g. gouden zaal. Op een ondergrond van glinsterend goud zijn de wanden bedekt met grote decoraties, in mozaïek uitgevoerd. Voor dit mozaïek zijn meer dan een miljoen mozaïeksteentjes verwerkt. Grote kandellabres maken met hun uitstralend licht deze ruimte tot een imposant geheel van bijkans adembenemende schoonheid. Het stadhuis is een ontwerp van de Zweedse architect Ragnar Östberg. Bij een bezoek aan het stadhuis wordt men door een gids rongeleid, die ook de Nederlandse taal perfect beheerst. Onder de fraaie gebouwen in deze stad van de latere tijd zou ik nog willen noemen het Concertgebouw en de Engelbrektskerk.

Op verkeersgebied is het complex op Slussplan met zijn viaducten boven elkaar voor het autoverkeer zeer interessant door de ingenieuze wijze, waarop men hier het uit verschillende richtingen aanstormende snelver-

keer in het hartje van de stad op vlotte wijze afvoert, zonder dat stagnaties ontstaan. Het aantal auto's in Stockholm is zeer groot en het verkeer is er, vooral in de binnenstad, nog drukker dan ten onzent. En toch gaat alles vlot in zijn werk. Ook de voetganger heeft zijn rechten en wordt er niet overmatig door gehinderd, wanneer hij moet oversteken. Op de zeer drukke weg, die langs het water leidt, de Skeppsbron, die bovendien zeer breed is, kan de voetganger op een aan een paal bevestigd electrisch knopje drukken en zelf het lichtsignaal van rood op groen zetten. Verwacht wordt, dat men dit doet als er enige personen bijeen zijn. En naar ik herhaaldelijk kon constateren, houdt men zich ook daaraan. Het snelverkeer stopt, de voetgangers hebben net voldoende tijd om over te steken en het licht springt vervolgens automatisch weer op rood. Een systeem, dat perfect functioneert en voetganger en snelverkeer gelijkelijk zijn rechten geeft.

Zweden kunnen toch op bepaald briljante wijze zulke moeilijkheden op eenvoudige wijze oplossen. U zult ook wel eens beleefd hebben, dat U in een grote stationsrestauratie nog net even voordat de trein zou vertrekken, een kopje koffie wilde drinken, maar dat de bediening almaar op zich liet wachten, zodat U er bepaald zenuwachtig van werd. Wat ontmoette ik reeds tientallen jaren geleden in Zweden? Een tafel midden in de stationsrestauratie, waarop rondom op de tafel de lege koppen op een rij, op verschillende plaatsen nikkelen koffiekannen, waaruit men zich zelf kan bedienen, met suikerpotten en melkkannen en een geldschaaltje, waarop men zijn betaling kan deponeren. Men vertrouwt blijkbaar, dat iedereen dit doen zal en van de Zweed kan men niet anders verwachten, dan dat hij inderdaad niet zonder betalen zal heen gaan. De diensters lopen alleen af en aan, om de gebruikte koppen weg te nemen en schone ervoor in de plaats te zetten. Het loopt alles perfect en het lijkt mij, dat men op die manier zelfs nog met minder personeel uit kan. Ook de zelfbedieningswin-

het van een prima restaurant voorziene, zeer rustige hotel Reisen, schuin tegenover het grote „Grandhotel” gelegen, dat aan de andere kant van het water ligt en het grootste hotel van Stockholm is. Ditmaal bezochten wij des Zondags de Duitse kerk, ook in de oude stad gelegen, met prachtige gebrandschilderde ramen en een rijk, maar naar onze smaak wat druk, overladen, barokachtig aandoend, van veel goud en krullen voorzien kerkinterieur. De kerk was goed bezet, er zijn veel Duitsers werkzaam in Stockholm en blijkens de zeer lange lijst van huwelijksaankondigingen komen er tussen Duitsers en Zweden veel huwelijken tot stand. Er is thans in Stockholm ook een Nederlands predikant werkzaam, Ds van Tongeren, in zijn ambt bevestigd vanuit Nederland door de Nederlandse Hervormde Kerk. Deze dominee, die in de verstrooiing onder alle protestanten werkzaam is, vervult in de week een gewone maatschappelijke betrekking.

Ook de Nederlandse kolonie houdt via de Nederlandse Club en de Zweeds Nederlandse Vereniging regelmatig contact met elkaar. Op een van die bijeenkomsten, die een echt gezellig karakter dragen en waartoe iedere in Stockholm werkende Nederlander van hoog tot laag wordt uitgenodigd, waren wij als gast aanwezig toen de directeur van het Boymans Museum te Rotterdam, Drs J. C. Ebbing Wubben, daar een buitengewoon boeiende voordracht met lichtbeelden hield over de Etsen van Rembrandt.

Maandagmorgen vroeg nam de tocht per auto naar het hoge Noorden van Stockholm uit een aanvang. De wagen was van de nodige reservedelen voorzien, voor geval wij onderweg panne zouden krijgen en vooraf terdege nagezien. We hebben de gehele tocht heen en terug van ca. 3000 K.M. zonder enig defect aan de wagen volbracht. De Directeur van onze Zweedse dochteronderneming met de vertegenwoordiger van dit noordelijke district van Zweden bestuurden de auto om de beurt. Daarbij wisselden zij elkander zo om de 100 K.M. af. De tocht gaat namelijk aanhoudend door de bossen en dan werkt het al maar voorbijglijden van die onafzienbare rijen boomstammen extra vermoeiend op de ogen, zodat men beslist spoediger vermoeid geraakt en slaperig wordt. Daar wij de reis in drie dagtrajecten van elk ongeveer 500 K.M. in één ruk wilden volbrengen, was deze dubbele bezetting aan het stuur voor een vlot verloop van de tocht zeer bevorderlijk. De uiterste oplettendheid is aanhoudend vereist, vanwege het zo nu en dan onbetrouwbare wegdek, met het oog op veelvuldig overstekende rendieren en de af en toe opduikende tegenliggers, die op de al maar golvende weg plotseling vanachter een heuvel te voorschijn komen en die men in dit land, dat naarmate men noordelijker komt, steeds meer uitgestorven lijkt, niet verwacht. Het is een prachtige en uiterst interessante tocht geworden, dwars door de zingende bossen van Selma Lagerlöf, waarover wij in een volgend artikel het een en ander zullen schrijven.

P. GROEN.

DE GEMEENTE ACTIEF

Daarom organiseer men tot herstelling van het verbroken evenwicht tussen den Christen en zijn naaste.

Maar men organiseer dan ook allereerst in de gemeente; niet in lichamen of kringen, buiten of boven haar.

Aan alle mogelijke colleges en zelfs ambten hangt geen waarde tot genezing der breuke, — indien de vrucht van de arbeid in de gemeenschap van het lichaam van Christus, in al zijn leden niet gezocht wordt.

Wie dat voorbijgaat, die veracht, ja verwoest het enige brede organisme, dat er nog in de maatschappij is, waarin een andere Geest woont dan in de wereld, en dat, zo het weer naar de H.Schrift uit het puin mag rijzen, Christus' glorie zal uitroepen en de wens aller heidenen, aller ellendigen, zal te aanschouwen geven: de gemeenschap der heiligen.

In de herstelling van huis en kerk ligt de redding der maatschappij.

SIKKEL

Een orgel voor Kampen

(Slot)

Wie de vorige artikelen over het komende orgel voor Kampen's Nieuwe Kerk heeft gelezen, zal wellicht uitzien naar enige meer technische gegevens, welke hier nog behoren te volgen.

Als plaats voor het nieuwe instrument is de ruimte boven de kansel aangewezen, waar ook het oude orgel stond. Het orgel komt dus wel centraal te staan, voor ieder zichtbaar, en prijkkende boven de kansel, alsof het meer waarde had dan het Woord. Dat heeft het natuurlijk helemaal niet, en zijn plaats vlak boven de kansel achten wij allerm minst een geslaagde vondst. Maar het bleek niet mogelijk een andere plaats in het kerkgebouw te vinden, of er moesten vele zitplaatsen worden opgeofferd, zonder dat de vrijkomende ruimte boven de kansel enig nuttig effect opleverde. Het kerkgebouw is namelijk van ouds af zo ingericht; en men was wel gedwongen het nieuwe orgel weer op de galerij boven de predikant te projecteren. Gelukkig dat in nieuwe kerkgebouwen het orgel dikwijls weer een bescheiden plaats naast of achter de zangers wordt aangewezen, waar het naar onze mening behoort. Ook in de oudste gereformeerde kerkgebouwen van de zestiende eeuw stond het orgel gewoonlijk tegen de toren, aan de westzijde van het gebouw, en dus achter de rug van de meeste kerkgangers.

Wij zeiden reeds dat de orgelgalerij is vergroot en verlaagd, om het nieuwe instrument ruimte te geven. De nieuwe orgelvloer is zelfs zodanig naar voren uitgebouwd, dat het rugwerk vóór de kerkmuur, dus in de eigenlijke kerkruimte, komt te staan; daardoor vormt deze uitgebouwde orgelvloer een soort klankbord boven de kansel, waarvan verwacht wordt dat het gesproken woord zal kunnen profiteren.

De grote toeg boven de kansel werd hiertoe prijsgegeven. Dat was geen gering offer, maar de winst werd groter geacht. De kleine togen ter weerszijden van de kansel (boven de kanseltrappen) vinden thans hun bekroning slechts in de grote toeg, welke boven de orgelgalerij blijft bestaan. Enkele roosters ter weerszijden van de kansel, welke voor verse warme lucht zorgen, zijn verplaatst tot boven de psalmborden. De tekening, welke bij ons eerste artikel werd afgedrukt, geeft een en ander goed aan.

Voor de tractuur (d.i. het verbindingsstelsel tussen toets en pijpventiel, dus de aard van het regeerwerk) werd het elektro-pneumatisch systeem gekozen. Men kan in dezen uit drie mogelijkheden kiezen, en alle drie hebben zij hun bewonderaars en bestrijders — althans gehad. Het oudste, en thans weer veel gebruikte verbindingssysteem is het mechanische systeem: hier wordt de beweging van de toets door middel van stiften, draden, tuimelaars en trekkers, overgebracht op het ventiel dat de wind tot de pijp toelaat. Men zou kunnen denken aan een ingewikkelde huisbel, waarbij men aan een knop trekt om de klepel te doen bewegen. — Een ander, en thans wel verouderd, systeem is het rein-pneumatische: waarbij de beweging van toets tot speelventiel werd overgebracht door middel van lucht, door een dunne loden buis geblazen. — Het laatste systeem, dat voor Kampen gekozen werd, is een combinatie van elektro-magneten en luchtdruk. Het indrukken van de toets maakt een elektrisch contact, waardoor een magneet onder het speelventiel in werking treedt.

Er waren verschillende redenen, die tot een elektro-pneumatisch systeem deden besluiten. Een daarvan was, dat dit systeem 10—20% goedkoper is dan het mechanische; welk laatste systeem bovendien meer slijtage heeft en daarom kostbaarder restauraties vraagt. Een andere reden was de te geringe plaatsruimte op de orgelgalerij, om bij dit veel grotere instrument een speeltafel op te stellen. Een derde reden was: dat de organist, zittende boven de kansel, geen enkel rechtstreeks overzicht van de eredienst kan hebben. Terwijl bovendien mag meetellen, dat de organist, gedrongen tussen zijn orgel-werken opgesteld, een objectief oordeel over zijn orgel en zijn zingende gemeente moeilijk kan verwerven. Integendeel: hij zal noch zijn klavieren in de juiste verhouding, noch de

gemeentezang zuiver kunnen horen, wanneer hij in de bajerd van orgelklank zit.

Bij het thans voor Kampen gekozen elektro-pneumatische systeem wordt de organist op een zijgalerij geplaatst, op ongeveer 10—15 meter van zijn orgel. Slechts een elektrische kabel verbindt zijn speeltafel met het orgel. Maar de organist heeft bij dit tractuursysteem de mogelijkheid om evenwicht te brengen tussen orgel en zang, tussen klavier en klavier; om zelf de gemeente goed te horen; om de gang van zaken in het liturgisch centrum goed te overzien. Wat dat laatste betekent is ieder duidelijk, die denkt aan de handelingen bij doop, avondmaal, collecte, opening en sluiting van de kerkdienst, enz.

De bouwer van dit orgel is de firma B. Pels & Zoon te Alkmaar. Deze firma heeft wel het grootste orgelbouwbedrijf in ons land, en is vermoedelijk het enige dat over een ingenieur beschikt, een wetenschappelijk researchlaboratorium en een modern instrumentarium voor geluidsonderzoekingen tegelijk. De laatste maanden leverde de firma Pels diverse drie- en vierklaviers orgels aan het buitenland af. Zij stelt de instrumenten — er werden vele honderden gebouwd — in een eigen aula op, voordat ze afgeleverd worden. Haar eigen systeem van stalen orgelgeraamte, gemakkelijk monteerbare onderdelen, en flexibele metalen luchtkanalen, maakt snelle opbouw en verplaatsing mogelijk. Alle pijpwerk, op de tongwerken na, wordt in de eigen werkplaatsen vervaardigd. Zij gebruikt een gepatendeerd tractuursysteem.

Voor het advies en toezicht bij deze bouw werd de Gereformeerde Organistenvereniging aangezocht. Deze vereniging, die sedert een kwarteeuw de kerken dient met orgelbouwkundige adviezen (en in die tijd ruim vijfhonderd orgels onder haar handen door zag gaan) heeft een orgelbouwkundige ervaring in de loop der jaren opgedaan, welke door weinige of geen instanties in ons land wordt geëvenaard. Zij verleent alle denkbare assistentie bij restauratie of nieuwbouw, als onderzoek naar herstel mogelijkheden, kostenbegroting, ontwerp van restauratie, ontwerp van nieuwbouw, adviezen voor aanbesteding en financiering, toezicht op de uitvoering, controle op de naleving van contracten, juridische, acoustische en esthetische aanwijzingen. Zij beschikt voor haar orgelbouwkundige adviezen over een speciale Orgelbouw-Advies-Commissie *)

De materialen voor dit Kamper orgel zijn alle van de beste kwaliteit. De orgelkasten worden van eiken- of mahoniehout vervaardigd, het front van eikenhout. Evenzo de speeltafel, bank en voetklavier. Het houten pijpwerk wordt van mahoniehout gemaakt, evenals de windladen, de zwelkast en de 6 windbalgen. Gewoon timmerhout, als grenen- of vurenhout, komt in dit instrument niet voor. Wij vertelden reeds dat de windkanalen van buigbaar metaal materiaal worden gemaakt (zogenaamd flexibele buizen) en de stellingen van stalen constructiewerk. Voor de elektrische contacten in de speeltafel wordt gebruikt gemaakt van zilver, teneinde oxydatie (en dus gebrekkig functioneren) tegen te gaan. Het niet-houten pijpwerk wordt van orgelmetaal vervaardigd, dat is een mengsel van tin en lood. De fluitstemmen, die een warme klank behoeven, krijgen slechts 30% tin; de praestantstemmen hebben 40% tin; enkele stemmen in het zwelwerk en de frontpijpen, wier klank of wier aanblik daarmee gediend zijn, worden bedekt met een laag opgeperst tin van 100%.

Wat de prijs van dit instrument aangaat: er worden tegenwoordig in de dagbladpers zowel voor nieuwe aanschaffingen als voor restauraties maar vlot prijzen gepubliceerd. Voor zover dat instrumenten betreft, welke gedeeltelijk of geheel uit publieke middelen betaald moeten worden (wij denken bijvoorbeeld aan „Monumentenzorg” en aan het

*) Het secretariaat dezer Orgelbouw-Advies-Commissie is gevestigd: Roderijsestr. 70 b, Rotterdam. Het secretariaat der G.O.V. zelve is: Mr C. J. Verplanke, 's Gravendeel. De gegevens van deze vereniging werden tot 1954 in het Handboek der G.K. vermeld, zijn sedertdien op geheimzinnige wijze verdwenen.

„Nationale Rampenfonds”), lijkt ons dat volkomen juist. Maar waar het hier een particuliere aankoop van onze zusterkerk te Kampen betreft, vraag de belangstellende de prijs maar op bij de bouwer of bij de koopster — indien hij reden meent te hebben, deze prijs te vernemen. Wel is in de Kamper Kerkbode onlangs gepubliceerd, dat Kampen's kerk per week ongeveer f 400.— voor haar orgel opbrengt.... en dit doet zij al enkele jaren!

Voor de liefhebbers volgt hier tenslotte nog de complete **dispositie**.

Hoofdwerk: Praestant 8' - Salicionaal 8' - Roerfluit 8' - Octaaf 4' - Nachthoorn 4' (wijd, gedekt) - Kwint 2 2/3' - Vlakfluit 2' (hoofdzakelijk in praestantkarakter) - Sesquialter 2 2/3' III - Mixtuur 2' V-VI - Trompet 8'. Voorts (als transmissies van het zwelwerk) Holquintadeen 16' en idem 8'. Koppelingen naar zwelwerk en rugwerk.

Rugwerk: Holpijp 8' - Quintadeen 8' - Praestant 4' - Spitsfluit 4' - Octaaf 2' - Kwintfluit 1 1/3' - Sesquialter 2 2/3' II - Scherp 1' III-IV - Dulciaan 8' - Tremulant; koppelingen naar hoofdwerk en zwelwerk.

Zwelwerk: Holquintadeen 16' - Praestant 8' - (afgeleid van idem 16', door aanvulling met 12 pijpen) - Octaaf 4' - Koppelfluit 4' - Nasard 2 2/3' - Superoctaaf 2' - Terts 1 3/5' - Sifflet 1' - Mixtuur 1 1/3, III - Hobo 8' - Kromhoorn 8' - Tremulant; koppelingen naar rug- en hoofdwerk.

Pedaal: Praestant 16' - Subbas 16' - (Holquintadeen 16' als transmissie van het zwelwerk) - Octaaf 8' - (Gedekt 8', afgeleid van Subbas 16', door uitbouw met 12 pijpen) - Octaaf 4' - Ruispijp 2 2/3' IV - Bazuin 16' - Trompet 8' - (Klaroen 4', verkregen door uitbouw van Trompet 8' met een octaaf) - koppelingen naar alle drie klavieren; superoctaafkoppels (zogenaamde tenorkoppels) naar rugwerk en zwelwerk.

De **speeltafel** heeft voorts enige vaste

registercombinaties (voor snel instellen van een bepaalde klanksterkte) - twee stellen extra registers (voor „vrije combinaties”, d.w.z. om een vooraf klaargezette registratie met één handbeweging in te schakelen, waarbij de bestaande registratie tijdelijk uitvalt) - een knop om de tongwerken uit te schakelen (indien door temperatuurswisseling de tongwerken al te zeer van het niveau der andere pijpen afwijken) - een inrichting voor het automatisch omschakelen van de pedaalbezetting, waardoor deze zich aanpast aan de sterkte der gebruikte manualen - een trede voor de zwelkast - een trede voor het geleidelijk, en in juiste volgorde inschakelen van alle registers (de zogenaamde generaal-crescendo) - treden voor de tremulanten op rugwerk en zwelwerk, en treden voor de koppelingen; deze laatste in wisselwerking met de handregisters, zodat men een koppeling der klavieren — naar bevind van zaken — zowel met de hand als met de voet kan aanbrengen.

Wanneer men een organist achter zulk een speeltafel, tussen honderden toetsen, registers, knoppen, treden en wijzers ziet zitten, uiten sommigen ontzag voor een mens, die zulk een ingewikkeld orgel **bedient**. Nu is het onze mening, dat niet de organist het orgel bedient, — verre daarvan — maar dat hij het orgel regeert, bruikbaar maakt in de eredienst. Wanneer wij van **dienen** spreken: orgel en organist samen hebben de gemeente te dienen met hun steun, leiding en versiering van de gemeentezang. En met die zang dient de gemeente haar Heere. Moge het zo zijn, dat de Koning der Kerk meerdere ere gebracht worde in Kampen, wanneer onze zusterkerk — en wijzelf als gasten op de Hogeschooldagen — Israels Heer, de rotssteen van ons heil, met eer, met God-gewijde zang ontmoeten.

D. W. L. M.

Korte verhandeling over het Heilig Avondmaal

(Slot)

Wij hebben aangetoond vanwaar de ellende in de Roomse Kerk is gekomen, dat de gemeente, het gehele jaar door, nalaat het sacrament te gebruiken, en wel doordat men het beschouwt als een offer, dat in naam van allen door één wordt gebracht.

Bovendien, wanneer het eens per jaar gebruikt wordt, wordt het nog erbarmelijk uiteengerukt en als in stukken gescheurd. Want in plaats van aan het volk het sacrament van het bloed uit te reiken, zoals het bevel des Heren luidt, maakt men het wijs, dat het genoegen moet nemen met een helft daarvan. Zo worden de arme gelovigen op boosaardige wijze beknipt in de genade die de Here hun had geschonken. Want, zoals het geen geringe zegen is, gemeenschap te hebben aan het bloed des Heren voor onze voeding, zo is het een al te grote wreedheid het te ontroven aan hen die er recht op hebben. Hieruit kunnen wij zien, met welk een brutaliteit en overmoed de Paus, na eenmaal de heerschappij in handen te hebben gekregen, de Kerk heeft getyranniseerd.

Onze Here zegt tot Zijn discipelen — na hun bevelen te hebben het in Zijn lichaam geheiligde brood te eten — wanneer Hij tot den beker komt, niet eenvoudig: drinkt. Neen, Hij zegt er uitdrukkelijk bij, dat **allen** daarvan zullen drinken. Is dat niet duidelijk genoeg? Hij zegt dat wij het brood zullen eten, zonder het woord „allen” te gebruiken en daarnaast, dat wij **allen** van den drinkbeker zullen drinken. Vanwaar dat verschil, als het niet is om deze arglistigheid van den Duivel te voorkómen?

En, toch is de Paus zo hoogmoedig, dat hij durft zeggen: Drinkt er niet allen van.

En om aan te tonen, dat hij wijzer is dan God, voert hij aan, dat, om de priesterlijke waardigheid te eren, het goed is dat de Priester enig voorrecht heeft boven de gemeente, alsof onze Here deze beide niet zou weten te onderscheiden. Verder noemt hij de gevaren, die zich zouden kunnen voordoen, als de beker aan allen gezamenlijk werd gereikt: er

zou soms een druppel kunnen worden gemorst; alsof onze Here dat niet voorzien had. Is dat niet openlijk God voor de voeten werpen, dat Hij niet goed heeft geweten, welke orde Hij in acht moest nemen, en Zijn volk zonder noodzaak in gevaar heeft gebracht? Om te bewijzen dat er geen groot bezwaar aan de wijziging verbonden is, zegt de paus, dat alles onder één der gestalten begrepen is, daar lichaam en bloed niet kunnen gescheiden worden; alsof de Here zonder oorzaak beide gescheiden had. Kon één der leden als overtollig worden weggelaten, dan zou het dwaasheid zijn ze beide afzonderlijk voor te schrijven.

Sommigen van zijn aanhangers, die inzagen hoe schaamteloos het handhaven van deze gruwel was, hebben de oplossing in een andere richting gezocht. Zij beweerden n.l. dat Jezus Christus bij de instelling van het Sacrament uitsluitend tot Zijn Apostelen sprak, die Hij tot het priesterambt had verheven.

Maar wat hebben zij te antwoorden op de uitspraak van den apostel Paulus, dat hij, wat hij van den Here had ontvangen, aan **alle** Christenen heeft overgegeven; namelijk dat **ieder** moet eten van het brood en drinken van den drinkbeker? En wie heeft hun geopenbaard, dat onze Here Zijn apostelen het Avondmaal heeft gegeven in de hoedanigheid van priester? Want zijn woorden spreken dit tegen wanneer Hij hun beveelt Zijn voorbeeld te volgen. Hij geeft hun dus den regel, die naar Zijn wil voor altijd in Zijn Kerk moet worden gehouden; zoals deze ook in oude tijden gehouden is totdat de Antichrist, de heerschappij verkrijgend, openlijk de hoornen tegen God en Zijn waarheid heeft verheven om deze laatste volkomen krachteloos te maken.

Wij zien dus, dat het een onduidbare gruwel is, zó het Sacrament uiteen te halen en te scheuren en de beide delen, die God heeft samengevoegd, te scheiden.

Ten besluite zullen wij in het kort samenvatten, wat afzonderlijk kon worden uiteengezet.

Het is dit, dat de Duivel een wijze van Avondmaalvieren heeft ingevoerd, waarbij elke onderwijzing vervalt en deze heeft vervangen door een menigte ceremoniën die gedeeltelijk dwaas en van generlei nut, gedeeltelijk zelfs gevaarlijk zijn en veel kwaad hebben gesticht. Zozeer, dat de Mis, die men in de Roomse Kerk als Avondmaal beschouwt, eigenlijk gezegd niets anders dan louter naäperij en goochelarij is geworden.

Ik noem dit naäperij, omdat men daar het Avondmaal des Heren zonder inzicht nabootst, zoals een aap, onbezonnen, zonder onderscheidingsvermogen, nadoet wat hij ziet.

Want het voornaamste dat de Here ons heeft geboden is, dat Sacrament met juist inzicht te vieren. Daaruit volgt dus dat de kern ligt in de „leer”.¹⁾ Wordt deze weggenomen, dan blijft er niets over dan een blote plechtigheid zonder enig nut. Dit wordt niet alleen aangetoond door de Schrift, maar zelfs door de voorschriften van den Paus in een aan Augustinus ontleenden zin, waarin deze vraagt wat het doopwater zonder het woord anders is dan een aan bederf onderhevige vloeistof; en het woord, als het wel uitgesproken, maar niet begrepen wordt, doctrine. Daarmede geeft Augustinus te verstaan, dat de Sacramenten hun kracht ontleenen aan het woord, wanneer dit verstaanbaar wordt gepredikt. Anders zijn ze den naam van Sacrament niet waardig.

Welnu, het is er zover vandaan dat er een verstaanbare onderwijzing in de Mis wordt gebracht, dat men integendeel heel het Sacrament als mislukt beschouwt, wanneer niet alles zo in het verborgen wordt gedaan en gezegd, dat men er niets van begrijpt. Bijgevolg is hun consecratie niets anders dan een soort toverij, daar zij op de manier der tovenaars denken door mompelen en langdurig gebarenspeel Jezus Christus te dwingen in hun handen af te dalen.

Wij zien dus dat de Mis, zo voorgeschreven, eerder een duidelijke ontwijding is van het Avondmaal van Christus dan een naleving daarvan; dat de eigenlijke en voornaamste kern van het Avondmaal daar ontbreekt, welke juist hierin is gelegen, dat de verborgenheid helder aan het volk wordt uiteengezet en de beloften duidelijk worden genoemd, niet dat een Priester iets voor zich heen mompelt dat zin noch rede heeft. Ik noem het ook gegoochel, daar het woordenspel en de gebaren eerder passen bij een klucht dan bij zulk een verborgenheid als het heilig Avondmaal des Heren.

Weliswaar werden de offers in het Oude Testament met veel praal en plechtigheid gebracht. Maar, daar de betekenis ervan duidelijk was en het geheel erop was gericht het volk te onderwijzen en in godsvrucht te oefenen, is het volstrekt niet waar, dat zij gelijkenis vertonen met den thans gebruikelijken vorm, die uitsluitend dien ttot nutteloze volksmisleiding.

Daar de aanhangers van de Mis ter verdediging van hun ceremoniën het voorbeeld van het Oude Testament aanvoeren, moeten wij nagaan wat het verschil is tussen hetgeen zij doen en hetgeen God aan het volk Israël bevolen had te doen.

Alleen al het feit, dat wat men toen waarnam, gegrond was op het bevel des Heren, daarentegen aan alle Roomse beuzelachtigheden uitsluitend menselijke bedenkfels ten grondslag liggen, bewijst dat er sprake van grote ongelijkheid is.

Maar er is veel meer.

Want niet zonder oorzaak had onze Here een bepaalden vorm voor een bepaalden tijd bevolen, opdat deze eens een einde zou nemen en worden afgeschaft. Want daar Hij nog niet een zo grote klaarheid van onderricht had gegeven, wilde God, dat het gehele volk zou worden geoeffend door meer aanschouwelijke voorstellingen, om zo te vergoeden wat er anders ontbrak. Maar sinds Jezus Christus in het vlees is geopenbaard, zijn, naarmate het onderricht duidelijker is geworden, de aanschouwelijke voorstellingen verminderd.

Daar wij nu het „lichaam”²⁾ hebben, moeten we de schaduwen vaarwel zeggen; want willen we de afgeschafte ceremoniën weer invoeren, dan gaan we het voorhangsel des tempels, dat Jezus Christus door Zijn dood heeft verscheurd, herstellen en in dezelfde mate de klaarheid van Zijn Evangelie verduisteren.

Zo zien wij dat zulk een hoeveelheid van ceremoniën in de Mis Joodse vormen zijn,

die volkomen strijdig zijn met het Christendom.

Ik wil niet de ceremoniën afkeuren, die de welvoegelijkheid en de openbare orde bevorderen en de eerbied voor het Sacrament verhogen, mits zij sober en passend zijn. Maar zulk een eindeloze en onmetelijke hoeveelheid ondoorgroondelijke ceremoniën kunnen niet geduld worden, aangezien deze ontelbare vormen van bijgeloof in het leven hebben geroepen en het volk als het ware stompzinnig hebben gemaakt, zonder ook maar de geringste stichting teweeg te brengen.

Daarin kan men ook het verschil zien tussen hen, wien God inzicht in Zijn waarheid heeft gegeven en de Pausgezinden.

In de eerste plaats zullen eerstgenoemden er niet aan twifelen of het is een afschuwelijke godslastering te zeggen, dat de mis een offer is, waardoor wij vergeving der zonden verkrijgen; of wel, dat de priester als het ware een middelaar is, die de verdienste van den dood en het lijden van Christus toepast op hen, die zijn mis betalen, of bijwonen of bizonderen eerbied bewijzen. Integendeel, ze zullen overtuigd zijn dat de dood en het lijden des Heren de enige offerande is waardoor aan den toorn Gods is voldaan en ons eeuwige gerechtigheid is verworven; en vervolgens, dat de Here Jezus het hemels Heiligdom is binnengegaan om daar voor ons te verschijnen en met de kracht van Zijn offerande tussenbeide te treden. Verder zullen zij erkennen dat de vrucht van dien dood ons wordt medegedeeld in het Avondmaal, niet door de verdienste van enig werk, maar ter oorzaak van de beloften die ons daarin worden geschonken, mits wij die in het geloof aanvaarden.

In de tweede plaats zullen zij nooit toegeven dat het brood veranderd wordt in het lichaam van Jezus Christus of de wijn in Zijn bloed. Ze zullen volhouden dat de zichtbare tekenen hun volle kracht blijven behouden om ons de geestelijke waarheid af te beelden waarover wij reeds gesproken hebben.

In de derde plaats, ofschoon zij voor ontwijfelbaar zeker zullen houden, dat de Here ons in het Avondmaal schenkt wat Hij ons er in afbeeldt, en wij bijgevolg er werkelijk het lichaam en het bloed van Jezus Christus ontvangen, zullen zij Hem toch niet daar zoeken als ingesloten door het brood³⁾ of plaatselijk met het zichtbaar teken verbonden; zij aanbidden dan ook zeker niet het Sacrament; zij zullen eerder hun gedachten en harten opwaarts in den hemel verheffen, evenzeer om Jezus Christus te ontvangen, als om Hem te aanbidden.

Vandaar zullen zij al die bijgelovige gebruiken als afgoderij verachten en veroordelen, zowel het plechtig in processie rondragen van het Sacrament, als het maken van tabernakels, om het daar te doen aanbidden. Want de beloften van onzen Here strekken niet verder dan het gebruik dat Hij ons heeft nagelaten.

Verder zullen zij het er voor houden dat, door het volk van één der twee delen van het Sacrament te beroven, namelijk van den beker, het bevel des Heren geweld aangedaan en verdraaid wordt; dat voor een goede naleving ervan het noodzakelijk is beide uit te reiken.

Tenslotte zullen zij het er voor houden dat het niet alleen een nutteloze, maar ook gevaarlijke overtolligheid is en een die het Christendom kwalijk past, zoveel ceremoniën, ontleend aan den Joodschen eredienst, te gebruiken naast den eenvoud dien de Apostelen ons hebben overgeleverd. Ook, dat het een nog grotere gruwel is het Avondmaal te vieren door gebaren en ik weet niet welke goocheltoeren, terwijl de onderwijzing daarbij niet genoemd, maar veeleer er onder begraven wordt, alsof het Avondmaal een soort magische kunst was.

1) doctrine.

2) le corps.

3) enclos sous le pain.

1957 aan een deel der gemeente heeft ds Eenhoorn samengeroepen tot de Dienst des Woords naast en tegenover de Raad der Kerk van Zw. Groote Lindt en conform de inhoud van dit schrijven heeft hij metterdaad gehandeld".

3e. „Ds Eenhoorn weigert leden der gemeente te bearbeiten, die nimmer in de kerkelijke weg werden afgesneden".

Die tweede en derde grond, daar is méér van te zeggen. Zoals het er nu staat, en door de kerkeraden gelezen wordt, zal misschien iemand zeggen: „rare man is dat toch, die ds Eenhoorn. Hij is zeker lui. Hij vindt zijn gemeente misschien te groot, en zegt nu maar pardoos: „broeders, een deel van de gemeente bearbeit ik niet langer". Ik heb al wel gemerkt, dat het fabeltje de ronde doet: ds Eenhoorn wilde alleen maar een groepje gelijkgezinden om zich heen hebben. De rest schreef hij maar af.

U kunt wel begrijpen, dat de zaak zó niet ligt. Maar aldus: een deel der gemeente kon zich niet vinden in de prediking van ds Eenhoorn. Er kwamen brieven, er kwamen klachten. Een aantal leden der gemeente wilde tenslotte niet meer naar de kerk gaan als ds Eenhoorn preekte.

Ds Eenhoorn is toen geschorst (de eerste schorsing) maar ook nadat de kerkeraad die schorsing, op advies der classis had opgeheven, bleven die leden weigeren naar de kerk te komen en ds Eenhoorn als hun Dienaar des Woords te erkennen. En over die leden gaat het nu. Ds Eenhoorn zag die hardnekkige revolutionairen als wolven, die de kudde uiteendrijven en verscheuren wilden. Zó, om dié zonden wilde hij hen bestraffen. De andere opziensers in Groote Lindt echter wilden deze mensen zien als „bezwaarden", wier doen toch wel begrijpelijk was, want als je 't goed bekeek, was ds Eenhoorn de oorzaak van de moeilijkheden, door zijn preken.

Wat die preken betreft: een commissie uit de classis heeft ze besproken, en geen afwijking van de Schrift geconstateerd. Nu, daarmee ligt de zaak toch eenvoudig? Maar we beleven het nu, dat mensen, die zich niet wilden laten „bearbeiden" feitelijk in het gelijk gesteld worden, en een Dienaar des Woords wordt afgezet, omdat hij hen niet wilde „bearbeiden".

Ik moet in deze zaak vaak denken aan Mozes. Bij de wateren van Meriba. Mozes handelde daar niet goed, en de HEERE heeft hem dat ook aangerekend. Maar de HEERE was rechtvaardig! Hij wist wel, hoe Mozes er toe kwam om zó op te treden. Daarom strafte hij de rebelse Israëlieten. Die stierven allen in de woestijn. Zij konden niet ingaan vanwege hun ongeloof. We zouden kunnen zeggen: die twistende Israëlieten werden aan de duivel uitgeleverd! Maar Mozes? De HEERE liet hem in zijn ambt, en bleef hem Zijn knecht noemen. Hij leverde Mozes niet aan de duivel uit, neen, zelfs de dode Mozes werd in opdracht van de HEERE door Michaël beschermd tegen de duivel.

Helaas, de classis Dordrecht-Gorinchem heeft zo heel anders gehandeld. Zij wist wel van de twistzieke broeders in Groote Lindt, maar in de verwarde kerkelijke procedure liep het tenslotte hierop uit, dat de gramschap der classisbroeders zich ontladde op ds Eenhoorn en dié werd aan de duivel uitgeleverd. (Wij hebben toch altijd beweerd dat een afzetting dat inhoudt?)

Neen, dat is niet récht voor den HEERE.

Gorkum.

A. H. ALGRA.

EEN AFZETTING

De kranten hebben het nu wel aan de grote klok gehangen, zodat ieder het weet: ds H. Eenhoorn van Zwijndrecht-Groote Lindt is afgezet door de classis Dordrecht-Gorinchem. Over die afzetting zou ik wel graag enkele opmerkingen willen maken.

In de eerste plaats deze: het zal in ons land wel verwondering hebben gewekt, zowel bij vrijgemaakten als bij synodalen, dat in onze kerken blijkens het krantenbericht een classis tucht is gaan oefenen over een ambtsdrager. Niet iedereen zal nog vergeten zijn hoe er enkele jaren geleden een besliste en vaak heftige discussie werd gevoerd over het tuchtrecht van de meerdere vergaderingen. Voor zover ik weet ontkenden alle vrijgemaakten dit tuchtrecht. Prof. Greijdanus had daar ook zo'n helder rekensommetje van gemaakt. Hoe 1 x 0 nul is, en de éne ambtsdrager niet heersen mag over de andere, maar hoe ook 20 x 0 nog steeds nul is, en dus een vergadering van 20 ouderlingen geen ambtelijke tucht oefenen kan over een ouderling in Groote Lindt! Zijn we 't weer vergeten?

Het krantenbericht omtrent de afzetting van ds Eenhoorn stemt overeen met de officiële kaart die door het moderamen der classis aan alle kerken verzonden is. Hoe zit dat nu?

Maar in Zwijndrecht en Groote Lindt, dáár weten ze wel van het „vrijgemaakte kerkrecht!" Prompt nadat de kerkeraden van de classis bericht hadden ontvangen dat ds H. Eenhoorn op de vergadering der classis was afgezet, zond de kerkeraad van Groote Lindt aan de kerken een brief, waarin stond, dat een classis natuurlijk niet afzetten kan, en dat hij, de kerkeraad, het daarom maar had gedaan. Het zekere voor het onzekere, zei de boer. Je zou immers niet kunnen weten. Misschien waren er nog kerken die zouden konstatieren: een classis kan niet afzetten, ds Eenhoorn is dus niet afgezet, mitsdien blijven wij hem erkennen. En dát moest voorkomen worden! Nu blijft de vraag: wie heeft er nu eigenlijk ds Eenhoorn afgezet en hoe moet het bij een mogelijke herziening van dat afzettingvonnis? Formeel-kerkrech-

telijk is dat een interessante kwestie, maar we laten die toch graag rusten.

In de classis Dordrecht-Gorinchem werd met één stem meerderheid slechts, geoordeeld tot afzetting van ds Eenhoorn. Dit kan misschien menigeen tot nadenken brengen. Acht afgevaardigden waren vóór de afzetting, zeven tegen, terwijl vier zich van stemming onthielden. Feitelijk heeft dus een minderheid in de classis, acht van de negentien stemmers, een zo ernstig besluit als een afzetting, er dóórgedrukt. Van drie kerken in de classis was reeds bekend, dat zij de schorsing van ds Eenhoorn verwierpen: Dordrecht, Gorinchem en Papendrecht. Ik vermoed dat deze drie kerken ook de afzetting niet zullen erkennen, van twee weet ik dat al zeker, en te verwachten is, dat nog wel meer kerken in de classis zich zullen losmaken van het afzettingbesluit. Die stemmenverhouding ter classis zal de broeders en zusters in ons vaderland toch wel doen vermoeden: het is met die afzetting misschien wel geen zuivere zaak. Dat vermoeden is juist. Die afzetting is een slechte zaak.

De afzetting van ds Eenhoorn is een direkt gevolg van zijn schorsing. We moeten dus naar de schorsingsbul, en daaruit te weten zien te komen, op welke gronden ds Eenhoorn tenslotte werd afgezet.

De schorsingsbul, gedateerd 23 juli 1958, noemt drie gronden, waarom ds Eenhoorn moest worden geschorst.

1e. „Ds H. Eenhoorn heeft op 23 mei 1957 zijn ambt neergelegd".

Dat is waar. Maar er wordt niet bij verteld, dat de kerkeraad van Groote Lindt, na die „ambtsneerlegging" een brief aan ds Eenhoorn heeft gestuurd, waarin hij ds Eenhoorn vermaande, van die ambtsneerlegging terug te komen, en dat ds Eenhoorn toen inderdaad daarvan teruggekomen is! Meer dan eens is ter classis aan de afgevaardigden van Groote Lindt gevraagd, hoe men in Groote Lindt nu die ambtsneerlegging nog als een schorsingsgrond kon aanvoeren. Daarop kwam geen antwoord. Neen, deze eerste grond is nietig.

2e. „Blijkens zijn schrijven van 15 juli

PERSSCHOUW

Dienst van het Woord niet van een theologie - Geen sectarisme

Onze Schooldagimpressies-schrijver wees er reeds op, dat op de jongste Schooldag voor alles één roep weerklonk, namelijk: Pas op voor groepsvorming; kliekgeest; zich tegen elkaar afzetten; de harten voor elkaar sluiten; medebroeders diskwalificeren; het vormen van een leidende groep enz. enz.

Ds Bremmer deed dat in zijn openingsrede op duidelijke en nadrukkelijke wijze. Hij publiceerde die rede in het Kerkblad voor Overijssel en Gelderland. Wij citeren daaruit het volgende. Na opgemerkt te hebben dat

de Schooldag een schone dag is. Want schreef hij:

Het kerkvolk schaart zich om zijn School en om de mannen die daaraan arbeiden, de professoren en de studenten, om hen te steunen met zijn liefde, zijn gebed, zijn offers en meelevens. Wij scharen ons op deze dag dan ook om héél de School. De mannen, die aan haar arbeiden, hebben verschillende gaven van de Heere ontvangen. Zij verschillen in karakter, in aanpak en in allerlei opzicht. Dat is altijd al zo geweest. Bavinck was anders dan Lindeboom in de tijd, toen zij samen aan deze School arbeidden. Kuyper was weer anders dan Bavinck. Zij hadden ieder hun eigen aanpak. Maar nu wij er achter staan, zien wij, hoe zij allen, ieder op zijn eigen manier, de kerk hebben gediend. Laten wij dat ook in deze tijd bedenken. Bavinck heeft eens, ziende op het verschil van de mannen uit de A-kerken en de B-kerken het ontroerende woord geschreven „God heeft ons aan elkander gegeven”. Het zou ons kerkelijk leven verwoesten, indien wij exclusief ons achter de één of achter de ander zouden scharen. God heeft die mannen aan elkander gegeven en heeft ze aan ons gegeven. Hij heeft in de Vrijmaking ons zelf aan elkander gegeven.

En voorts: God heeft deze mannen aan de School te werken gezet om daar Zijn Woord te dienen. Zij hebben niet de roeping een bepaalde theologie te dienen, maar Zijn Woord. Wij hebben in de kerk de ellende beleefd, dat een bepaalde theologie, die van Kuyper en die van Bavinck, onaantastbaar was geworden. Dat heeft in de dertiger jaren de kerk verscheurd. Er is geen enkele theologie onaantastbaar. Want iedere theologie is mensenwerk en onderworpen aan de kritiek van het Woord Gods. Dat geldt van de theologie van Calvijn en Luther, dat geldt van die van Kuyper en Bavinck, dat geldt ook, om maar een voorbeeld te noemen, van Schilder en Greijdanus. De vrijgemaakte kerk is geen Schilderkerk, geen Greijdanuskerk, geen Veenhofkerk, ze is de kerk van onze Heere Jezus Christus. Wij zijn vrijgemaakt niet tot de bewaring van een bepaalde theologie, niet tot de bewaring van het levenswerk van bepaalde mannen, wij zijn vrijgemaakt tot de bewaring van het Woord Gods en de confessie der kerk. Wij zullen de mannen, die het Woord Gods hebben gediend en de confessie hebben beschermd, in ere houden om hun werks wil, zeer zeker, maar we zullen tegelijk dat werk blijven toetsen aan het Woord Gods.

Tenslotte: wij zullen ook hebben te bedenken, dat wij geen sectarische strijd voeren.

Toen Saul en Jonathan de strijd tegen de Filistijnen begonnen, was dat geen sectarische strijd. Zij vochten voor de Heere en Zijn Woord. Maar toen Saul voor zijn eigen huis en zijn eigen zaak ging strijden, hield hij op theocratisch koning te zijn, werd hij voor Israël een groot gevaar. Toen ging zijn koningschap onder in eigenwilligheid. Juist K. Schilder heeft ons steeds geleerd de kerk in ons leven te blijven zien. Wij zijn de Vrijmaking niet begonnen om een knus eigen kerkje te stichten. Wij hebben de opleiding te Kampen niet voortgezet om een bepaalde theologie te conserveren. Wij willen blijven worstelen voor de eenheid van allen, die zich willen binden aan het Woord Gods en de gereformeerde confessie. Indien wij in zelfvoldaanheid zouden menen, dat wij er zijn, wanneer wij een eigen kerkje en een eigen schoolje in stand houden, zouden wij de zegen van de Vrijmaking verspelen. Het moet voor kerk en school een levenskwestie zijn: hoe kunnen wij door ons woord en ons werk, door ons optreden in pers en gesprek, de waarachtige oecumenische eenheid van allen, die de Heere naar Zijn Woord willen dienen, bevorderen. Dan zal er van Kampen, evenals in de vorige eeuw, zegen uitgaan voor heel ons volk. En anders, dan maken wij ons alleen maar belachelijk voor toezien Nederland. Wij hebben in de veertien jaren, die sinds de Vrijmaking verstreken, al heel wat meegeemaakt. Wij zijn door verschillende crisissen heengegaan. God heeft ons daar iets mee willen leren. Wie die lessen van God niet wil leren, zal met onvruchtbaarheid geslagen worden voor zijn kerkwerk. Maar wie ze geleerd heeft, zal God danken blijven voor de zegen in de Vrijmaking geschonken en zal blijven bidden en werken, dat die zegen mag

uitstralen over allen die Hem willen dienen naar Zijn Woord in deze landen.

De kerk des Heren heeft in haar strijd om waarlijk kerk te zijn steeds te streven naar waarlijk voortgaande reformatie.

Want die bestaat voor alles hierin of er werkelijk zal komen de ware gemeenschap van allen, die met elkaar aan één tafel de dood des Heren verkondigen.

Die bestaat dus hierin, of we zullen ophouden broeders als onvolwaardigen, halven, niet-goed-vrijgemaakte enz. te diskwalificeren.

Die bestaat niet minder hierin, of we allen van ganser harte zullen aanvaarden als volkomen gelijkwaardigen in kerk, pers, „leiding” enz. enz.

Die bestaat evenzo hierin, of we in de velerlei nuances welke gelukkig onder ons worden gevonden, zullen erkennen de rijke veelkleurigheid van Gods kerk.

Kortom: die bestaat hierin of we de grens tussen kerk en secte niet zullen overschrijden in de richting van de secte.

Ds Bremmer liet in deze crisis een echt Schriftuurlijk en dus echt christelijk en dus echt gereformeerd en dus echt vrijgemaakt geluid horen.

Anders gezegd: hij bewaarde in deze woorden de echte erfenis van de echte Schilder.

Eerste verantwoording

van gelden „Een ereschuld der liefde”,
Grafsteen wijlen Prof. Deddens.

Per giro ontvangen van: D. A. te B. f 2,50; G. S. te Gr. f 2,50; J. N. te A. f 1,—; N. N. te V. f 25,—; P. v. E. te A. f 2,50; zr Y. D. te H. f 5,—; W. A. M. te E. f 1,—; H. D. M.—K. te Gr. f 5,—; L. L. te Gr. f 1,50; H. H. te St. P. f 2,50; H. v. d. P. te Z. f 1,—; J. C. E. te A. f 1,—; R. S. te Gr. f 10,—; W. J. B. te Gr. f 5,—; J. P. v. d. H. te K. f 5,—; J. S. te R. f 1,—; J. K. W. te H. f 2,50; A. G. en J. M. te G. f 1,—; H. J. N. te R. W. 11 f 5,—; J. W. L. te L. f 5,—; A. E. B. te Gr. f 1,—; K. E., M. J., S. J., I. v. W. te Gr. elk f 2,50; H. P. te L. f 2,—; A. B. te M. f 1,—; D. J. W. W. te A. f 1,—; A. D. te Gr. f 1,—; G. W. te Gr. f 10,—; P. J. te Gr. f 10,—; G. de J. te Gr. f 5,—; J. D. O. te Gr. f 2,—; J. v. D. te L. H. f 10,—; R. A. te Gr. f 2,50; A. en P. S. te H. f 5,—; G. B. te Z. f 2,50; K. R. te A. f 1,—; M. J. v. O.—S. te W. f 10,—; M. W. F. te R. f 1,—; S. K. te S. f 1,—; D. v. D. te Gr. f 10,—; J. P. L. te K. f 5,—; G. R. D. te L. f 1,—; J. B. te W. f 2,50; W. H. te Gr. f 2,— (plus f 0,25 uit spaarpot van oudste zootje); D. G. H. te R. f 2,50; J. H. te A. f 1,50; P. H. te R. f 2,50; G. J. V. te H. f 2,50; F. v. D. te N. f 2,—; Zrs B. te Gr. f 2,—; J. v. d. M. te O. f 3,—; P. Z. te M. f 2,50; G. Bl. te D. f 2,—; O. M. te Z. f 2,50; G. v. d. B. te M.k. f 5,—; gebrs. v. d. L. te O. f 3,—; H. B. te U. f 1,—.

Totaal: f 213,75; verantwoording werd afgesloten na de morgenpost op 1 oktober. Voorts door mij per post ontvangen: v. d. S. te Gr. f 1,—; „penningske van een bejaarde zieke weduwe” te K.a.Z. f 2,50; K. te L. f 1,25; en ter hand gesteld: f 2,50 door de R. te Gr.; f 1,— door J. S. te R.; f 1,— door H. J. te Gr.; f 10,— door O. te M.; samen f 19,25.

Totaal ontvangen d.d. 1 oktober v.m.: f 213,75 + f 19,25 = f 233,—.

Alle gevers en geefsters zeer hartelijk dank: er blijkt uit, dat de oproep van het Comité weerklank vond in de Kerken.

U weet dat de streefdatum van het Comité 1 november a.s. is? We wachten rustig af, en hopen dat velen nog naar hun giro-boek zullen grijpen, want er is méér nodig.

Namens het Comité:

Ds J. SMELIK,

Groningen, Petr. Campersingel 263,
giro 8 1.25.98.

Kerkdiensten Amsterdam-Centrum. Onder verwijzing naar de publicatie in het vorig nummer van ons blad wordt medegedeeld dat, ingevolge een nader besluit van de Kerkeraad, de namiddagdiensten in de Aula van de Chr. Technische School, Wibautstraat 125, voortaan niet zullen aanvragen om 6 uur doch om 5 uur.

KERKNIEUWS

Beroepen te Musselkanaal: ds K. D. van Dijk te Zwaagwesteinde.

Aangenomen naar Deventer: ds J. van der Haagen te Stadskanaal.

Bedankt voor Sliedrecht: ds J. Keizer van Brouwershaven.

Afscheid. Ds F. van den Bos van Avereest-Edemsvaart nam afscheid van zijn gemeente met een predikatie over Ef. 3 : 20, 21.

De Generale Synode van Spakenburg besloot:

de kerken het gebruik van de Nieuwe Vertaling van de Bijbel niet langer te ontraden; niet in te gaan op het verzoek van de gebonden kerken om een samenspreking te houden over hetgeen die en onze kerken verdeeld en gescheiden houdt;

inzake de ambtelijke bearbeiding van de zeelieden dat er een taak ligt voor de plaatselijke kerken en dat niet gebleken is, dat in geval van behoefte aan hulp door de kerk van Rotterdam-Feijenoord de mindere vergaderingen deze zaak niet hebben kunnen afhandelen;

op het verzoek van de kerk van Ede — n.l. om de kerken op te roepen tot meerdere samenwerking en overleg en de wenselijkheid uit te spreken tot oprichting van een algemeen zendingsblad en de instelling van een commissie tot onderzoek van de oprichting van een contactorgaan tussen de zendende kerken en tot fusie van de hulporganisaties — niet in te gaan;

dat de behoefte aan een verkort Avondmaalsformulier niet gebleken is.

Theologische Hogeschool. Geslaagd voor het kandidaatsexamen: K. H. de Groot, Emmakade 111 te Leeuwarden.

Legaten. Ten behoeve van de Theologische Hogeschool kwamen in het jaar de volgende legaten in, welke in dank werden aanvaard: f 2.000,— van wijlen Mej. Droppert te Driebergen; f 1.000,— van wijlen Mevr. E. Dijkstra—Van Dijk te Leeuwarden; f 2.000,— van wijlen Mevrouw Dunnink—van Mechelen te Oudeschoot; f 1.000,— van wijlen Mevrouw V. d. Tuuk—Alsema te Groningen. Verder werd een gift ontvangen van f 1.000,— van Mevrouw R. te B. en kwam van een onbekende geefster nog een gift in van f 750,—.

Al mijn vrienden en vriendinnen, die weer reëel bedreigd worden door de aanmatigende allures van de scholastische denkmethode, moeten toch even weten dat ik verhuisd ben van

ZEIST naar DE BILT (Utr.),
Park Arenberg 77.

P. AALBERSBERG.

Drukkerij Steenberg

ZEIST - TELEFOON 03404 - 2452

Periodieken

Boekwerken

Handelsdrukkerij

BETALING ABONNEMENTSGELDEN

Met 1 Oct. begon de tweede helft van de lopende jaargang van ons blad. We verzoeken onze abonné's hun abonnementsgeld f 5,— per halfjaar of f 10,— per jaar te willen overmaken op postrekening 233117 t.n.v. Drukkerij Steenberg, Zeist met bijvermelding voor OPBOUW.

De incassokosten zijn tegenwoordig zo hoog, dat we vertrouwen dat onze abonné's aan ons verzoek zullen voldoen.

DE ADMINISTRATIE.

Abonnementen s.v.p. bij vooruitbetaling door storting op girorekening 233117 t.n.v. Drukkerij Steenberg, Zeist, met bijvermelding voor „Opbouw”.

Abonnementsprijs: f 5.- p. halfj. - f 10.- p. jr. Losse nummers 25 cent. Buitenland: f 6.25 per halfjaar - f 12.50 per jaar.